

*Кручковська Ірина
Науковий керівник – доц. Бабій Ірина*

СУБСТАНТИВНІ МЕТАФОРИ В ПОЕЗІЇ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Вивчення мови художніх творів належить до актуальних питань сучасної лінгвістики. Важливим для дослідження мови письменників є аналіз системи образотворення їх творів, характеристика ідіостилю авторів. У центрі нашої уваги будуть субстантивні метафори в поезії відомої української письменниці Ірини Жиленко.

Метафора – один із основних тропів поетичного мовлення. «У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю» [3, с. 456]. У сучасній філологічній літературі метафору розглядають як образний засіб, оснований на переносному вживанні слів. «Основа процесу метафоризації – конкретне лексичне значення, яке при метафоризації зазнає складного процесу абстрактно-образного узагальнення, що виявляється у своєрідному нашаруванні на пряме значення переносного, яке виникає на тлі прямого завдяки відповідному лексико-семантичному оточенню й у зв'язку з оновленням його функцій» [1, с. 61]. Метафору досліджували такі науковці, як: В. Русанівський, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Л. Мацько, Л. Кравець, Л. Пустовіт, Л. Ставицька, І. Кочан, Т. Єщенко, Г. Сюта, Т. Вільчинська, І. Бабій та ін.

Ірина Жиленко – авторка майже двадцяти поетичних збірок, дитяча письменниця, журналістка та мемуаристка. В її творчому доробку низка дитячих творів: повістей для дітей («Двічі по два дорівнює кульбабці») (1983), збірники дитячих віршів («Достигають колосочки», «Вуличка мого дитинства») (1979), «Казки про буфетного гнома» (1985) та ін.); художньо-публіцистичне видання «Номо Feriens: Спогади».

Основна тематика лірики Ірини Жиленко – «обійстя та домашній сад, шлюб та родина, природа, доброта і сквородининська проповідь «повсякденних малих справ». В її віршах критики вбачали щирий ліризм, сполучений із вразливістю та винятковим смаком, насолоду життям з меланхолійним пізнанням мінливості світу. Ліризм поетеси, поєднаний з інтелектуальним підґрунтям, високо оцінений і за кордоном, твори перекладені кількома мовами світу» [5, с. 355].

Наше дослідження, присвячене розгляду субстантивних метафор у поетичній мові Ірини Жиленко, є актуальним, тому що мовна палітра творів авторки ще не була предметом вивчення окремих лінгвістичних праць.

Субстантивні метафори – це граматичний різновид метафор. Вони поділяються на кілька видів: 1. «Загальномовні одночленні іменникові метафори, образність яких уже стерлася, залишилось переносне значення: ніжка, ручка, головка, вічко (у дверях), зубки, лапка, вікно (між уроками), пара (дві години занять). За походженням це двочленні метафори (ніжка стола, ручка дверей), але в процесі згасання образності відпала й потреба в побутовому мовленні

іменувати другий член метафори. До цього можна віднести метафори, що стали науковими термінами» [4, с. 332]. 2. «Двочленні іменникові метафори, які в лінгвістиці прийнято називати генітивними конструкціями, бо другий член їх виражений формою родового відмінка: голос моря, свято душі, муки творчості, очі смутку, серпанок осені, шаблиночка страждання. 3. Тричленні іменникові метафори, в яких образність виникає на нанизуванні лексем: волею богів естет (І. Світличний); долоня пелюстка маку (І. Калинець); століття – зморшка на чолі Землі (І. Драч)» [4, с. 332].

Субстантивні метафори Ірина Жиленко у своїй поезії використовує доволі часто. Їх можна об'єднати в тематичні групи, які характеризують :

звукові відчуття:

«Мовби вчора обмінялися колечками,

А вже й срібного весілля передзвін...» [2, с. 236];

«Іду майданом, розгортаю листя

І слухаю вечірній спів соборів» [2, с. 24];

«Крізь мене з лепетом і сміхом

В кімнату лився шум весни» [2, с. 123];

колірні ознаки, забарвлення:

«По самий вечір і по саму ніч

Наліті тихим золотом печалі» [2, с. 68];

«Рік за роком, вдивляючись в золото днів» [2, с. 214];

«Нема часу у поетес вдивлятися у синь небес» [2, с. 209];

«Дивлюсь очима кольору прощання,

Як зносить листя світла течія...» [2, с. 68];

одоративні відчуття:

«Летим крізь золотистий дим зірок» [2, с. 292];

смакові відчуття:

«О жовтий присмак смутку на губах!» [2, с. 112].

Субстантивні метафори поетеса часто вживає в описах природи, наприклад: «Вже вистигають у ночах // Озера, мовчазні і чисті. // Блідої осені печать // Лягла на пагорби врочисті... // Тут, по узгір'ю, за селом – // Іду. І світиться незвично // Природи золоте чоло, // Осмислене і таємниче...» [2, с. 46].

В аналізованих пейзажних замальовках одним із компонентів субстантивних метафор виступають назви рослин, наприклад: «І м'яти дріж, і дощ, і крок повільний // Годинника, і плач дитини в морі» [2, с. 29]; «Моя кімната – білий світик // Жасмину й білого стола» [2, с. 51]; «Зірки в безневинних нарядах конвалій» [2, с. 93]; «На схвильований жар хризантем» [2, с. 262]; рідше – назви тварин, птахів, наприклад: «Зараз – ранок. У рожевих кронах – // Іволги сліпучий благовіст» [2, с. 21].

У поезії Ірини Жиленко субстантивні метафоричні конструкції часто є поєднанням двох абстрактних іменників, наприклад:

«Пізнаєш солодке щастя зречень
Від усього тлінного в собі» [2, с. 47];
«Є ще у ній радісна ласка смеркання на дні» [2, с. 82];
«То – мить відчуження. Каприз» [2, с. 35];
«О заздрості люта муко!» [2, с. 228];
«Витопим грубку. Книги розкриєм
В затінку чуда. В світлі надії» [2, с. 41].

Помічено, що одним із компонентів метафоричних конструкцій виступають іменники день, ніч, вечір, ранок, наприклад: «Бо осені святі і тихі дні, ... // Налиті тихим золотом печалі» [2, с. 68]; «Солодка будь навек, весільна ніч природи» [2, с. 37]; «Ніч великих злив» [2, с. 250]; «І знову я торкаюсь чаші дня» [2, с. 76]; «Рік за роком, вдивляючись в золото днів» [2, с. 214]; «О, пливти в гарячих сплесках дня!» [2, с. 77].

Субстантивні метафори характеризують також пори року. Зазначимо, що в письменниці навіть є збірка «Пори року», в якій «вияскравилося її вміння творити вітражність різних мотивів, їхнє співіснування, і ці «тематичні колажі» наскрізь органічні, суголосні як у своїх деталях, так і в цілому, витворюють виокреслений художньою уявою світ добра і краси, що в нього реальне життя вносить болючі для серця поетеси дисонанси» [5, с. 353]. У поезії Ірини Жиленко знаходимо багато метафоричних образів, які характеризують пору року, зокрема часто осінь, наприклад: «Блідої осені печать // Лягла на пагорби вчисті... // Тоді виходиш за село, і відблиск осені смутної // Тобі лягає на чоло» [2, с. 46]; весну - «Крізь мене з лепетом і сміхом // В кімнату лився шум весни» [2, с. 123].

Нерідко субстантивні метафори відтворюють психологічний стан ліричного героя, наприклад, у таких контекстах:

«То що ж тоді на цьому світі я,
Як не розкрита чаша для печалі?
Дивлюсь очима кольору прощання,
Як зносить листя світла течія...» [2, с. 68];
«І в час, коли мене, мов пізня осінь,
Обляже дріб'язковість почувань,
Махну рукою на смутну дорослість
І випущу дитинство з рукава» [2, с. 86];
«Все бридня. Все – зітертий мідяк.
І в легенях цинізму набряк.
Все бридня. Все брехня. Все театр» [2, с. 304].

Майстерність ідіостилю Ірини Жиленко підтверджують незвичні, оригінальні субстантивні метафори, які варто називати індивідуально-авторськими. Наведемо приклади:

«Душі сопрано, сонячне до сліз,
І тіла альт, жагучий до нестерпу,
Ведуть свій безкінечний вокаліз
Про тишу тиш і про дитя під серцем...» [2, с. 81];
«І покори кодексу міщанства...
Я і ти. І царство чистоти» [2, с. 77];
«І з кожним днем слова скупіші,
Густіша посмішки вуаль» [2, с. 190];
Як це знайомо! Безшабашний лоскіт
Злочинних примх!» [2, с. 25].

Особливістю вживання метафоричних конструкцій у творах Ірини Жиленко є те, що одним із їх компонентів виступають іменники книги, слова і под., наприклад: «О крила книг! Моїх утішних книг! // Накрийте мені серце. Буду плакати...» [2, с. 68]; «Я розбиваю світ на друзки // Дзвінких різноколірних слів» [2, с. 123].

Отже, субстантивні метафори Ірина Жиленко часто вживає із зображальною та емоційно-експресивною метою, зокрема в описах природи, навколишнього, обставин, за яких відбуваються певні зміни в настрої, в душевному стані героя. Майстерність ідіостилю Ірини Жиленко підтверджують також незвичні, оригінальні субстантивні метафори (душі сопрано, посмішки вуаль, крила книг, хам нових століть, війни хор, присмак смутку та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. М. Про метафоричне вживання кольороназв: традиційне й оказіональне (на матеріалі творів М. Коцюбинського і М. Хвильового) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2007. Вип. 1 (11). С. 61-64.
2. Жиленко І. В. Вибране: Поезії. Київ: Дніпро, 1990. 334 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / за заг. ред. Р. Т. Гром'яка. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 463 с.
5. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти. Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.

*Шандригось Анастасія
Науковий керівник – доц. Бабій Ірина*

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ У ПРОЗІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО ТА СЕРГІЯ ЖАДАНА: СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Як відомо, у сучасній граматиці односкладні речення виокремились як самостійні синтаксичні одиниці, наділені широкими виражальними можливостями і власною специфікою вживання. Вони є особливим явищем синтаксису, тому існує багато дискусій щодо форми вираження головного члена, модальності, предикативності